

Spis treści

Podziękowania	11
-------------------------	----

Wstęp	13
-----------------	----

CZĘŚĆ I

STARE I NOWE PYTANIA O ZDROWIE, CHOROBE I ZABURZENIE PSYCHICZNE

Rozdział 1

Związki zdrowia psychicznego z procesami integracji i dezintegracji społecznej.

Rozważania z perspektywy funkcjonalno-strukturalnej w socjologii zdrowia

psychicznego	27
------------------------	----

1. Wstęp	27
--------------------	----

2. Relacje kategorii „zdrowia”, „choroby” i „zaburzenia psychicznego” wobec konformizmu społecznego	28
---	----

3. Terapia zaburzeń psychicznych jako przejaw działania systemu kontroli społecznej	36
---	----

4. O statystycznym rozumieniu normalności. Czy zachowanie większości zawsze jest „normalne”?	38
--	----

5. Funkcja chorych psychicznie w społeczeństwie	40
---	----

6. Socjogeneza zaburzeń psychicznych. Pytanie o wpływ kryzysów społecznych i niespójności systemu społecznego na kondycję psychiczną jednostek	42
--	----

7. Reinterpretacje teorii społecznej roli chorego w kontekście chorób i zaburzeń psychicznych. Czy choroba psychiczna to „choroba jak każda inna”?	51
--	----

8. Konsekwencje założeń teorii funkcjonalno-strukturalnych dla socjologii zdrowia psychicznego – społeczny kauzalizm i badania epidemiologiczne uwzględniające zmienne społeczno-demograficzne	54
--	----

Rozdział 2

Zdrowie psychiczne – prywatny problem jednostki czy kwestia społeczna? Roz-

ważania w kontekście teorii konfliktu (teorii krytycznej)	62
---	----

1. Wstęp	62
--------------------	----

2. Napięcia strukturalne a zaburzenia psychiczne	64
--	----

3. Zdrowie psychiczne jako efekt konwersji kapitału	67
---	----

4. Zdrowie psychiczne a struktura społeczna i mechanizmy generowania lub niwelowania nierówności	69
--	----

5. Medykalizacja życia społecznego jako przejaw dominacji interesów ekonomicznych nad kwestiami zdrowia publicznego	72
---	----

6. Przemiany psychiatrii. Czy medycyna jest na sprzedaż?	79
7. Medykalizacja smutku i nieśmiałości. W jaki sposób narzędzia marketingu i <i>public relations</i> zmieniają społeczne postrzeganie zdrowia i choroby psychicznej?	83
8. Między medykalizacją a psychologizacją problemów społecznych. Kultura psychoterapeutyczna jako kultura warstw uprzywilejowanych	89
9. Implikacje założeń teorii krytycznej dla badań empirycznych w zakresie socjologii zdrowia psychicznego	96

Rozdział 3

Założenia teorii interpretatywnych w socjologii zdrowia psychicznego – pytania o kulturę oraz jej wpływ na osobiste doświadczenia ujmowane w kategoriach zdrowia, chorób i zaburzeń psychicznych . . . . .

1. Wstęp	101
2. Procesy obiektywizacji i subiektywizacji wiedzy na temat zdrowia psychicznego oraz chorób i zaburzeń psychicznych	102
3. Kulturowe wyobrażenia na temat osób chorujących psychicznie jako czynnik współdeterminujący postawy społeczne	105
4. Zaburzenia psychiczne a społeczne naznaczanie zachowań dewiacyjnych. O performatywności diagnozy psychiatrycznej	113
5. Choroby i zaburzenia psychiczne jako naruszenia etnometod	120
6. Między piętnem a interpretacją prowadzącą do zdrowienia – wielość konsekwencji stosowania etykiet chorób i zaburzeń psychicznych	126
7. Bezpośrednie interakcje jako przestrzeń konstruowania kategorii zdrowia i choroby psychicznej	131
8. Mechanizmy socjalizacji do zaburzeń psychicznych	136
9. Przyjmowanie roli chorego psychicznie	142
10. Choroba psychiczna oraz zdrowienie jako doświadczenie osobiste – analiza z perspektywy narracyjnej	147
11. Konsekwencje założeń zawartych w paradygmacie interpretatywnym dla badań w ramach socjologii zdrowia psychicznego	158

Rozdział 4

„Szaleńcy” na miarę swoich czasów - kondycja człowieka w późnej nowoczesności a zdrowie psychiczne . . . . .

1. Wstęp	165
2. Emocjonalne konteksty deradycjonalizacji	170
3. Nowoczesne nadzieje i rozczarowania – rozważania wokół kategorii <i>osobowości nowoczesnej i zdrowia psychicznego</i>	173
4. Znaczenia objawów zaburzeń psychicznych w kontekście współczesnej kultury	177
5. Kryzys psychiczny w późnej nowoczesności jako doświadczenie paradoksalne – marginalizacja pomimo powszechności. Separacja doświadczenia, refleksyjny projekt „ja” i systemy eksperckie	183
6. Wolność, ryzyko i lęk jako wyznaczniki kondycji psychicznej społecznych jednostek	194

7. Specyfika więzi w społeczeństwie późnej nowoczesności	205
8. Stres, lęk i depresja w społeczeństwie późnej nowoczesności – między zaburzeniem a formą adaptacji	214

CZĘŚĆ II

KONSTRUOWANIE KATEGORII ZDROWIA, CHOROBY I ZABURZENIA PSYCHICZNEGO W ŚWIETLE WYNIKÓW BADAŃ EMPIRYCZNYCH

Rozdział 5

Podstawy teoretyczno-metodologiczne badań własnych	233
1. Cel badań i ogólne ramy teoretyczno-metodologiczne podjętych analiz	233
2. Konsekwencje przyjętych założeń teoretycznych dla metodologii badań własnych	248
3. Problemy badawcze i koncepcja badań własnych	261
3.1. Ogólnopolskie, reprezentatywne badania sondażowe	263
3.2. Jakościowe analizy opublikowanych narracji biograficznych osób mających doświadczenia kryzysu psychicznego i leczenia psychiatrycznego oraz członków rodzin osób chorujących psychicznie	266
3.3. Wywiady pogłębione z ekspertami w dziedzinie zdrowia psychicznego	271
4. Metodologia teorii ugruntowanej jako podstawa analizy danych	275
5. Podsumowanie	283

Rozdział 6

Kategorie zdrowia, choroby i zaburzenia psychicznego w świadomości społecznej – analiza na podstawie reprezentatywnych ogólnopolskich badań sondażowych	284
1. Zmienne społeczno-demograficzne respondentów	284
2. Źródła wiedzy na temat zdrowia, chorób i zaburzeń psychicznych	286
3. Zakres kontaktów z osobami doświadczającymi zaburzeń/chorób psychicznych	296
4. Perspektywy różnicowania kategorii zdrowia i choroby/zaburzenia psychicznego oraz percepcja granic pomiędzy zdrowiem a zaburzeniem/chorobą psychiczną	306
5. Wiązki opinii na temat różnicowania kategorii zdrowia, chorób i zaburzeń psychicznych	325
6. Wnioski i podsumowanie	331

Rozdział 7

Skojarzenia z pojęciami zdrowia psychicznego i choroby/zaburzenia psychicznego oraz wyobrażenia człowieka zdrowego psychicznie i osoby chorej psychicznie w świadomości społecznej – mapy mentalne na podstawie analizy pól semantycznych	333
1. Analiza pól semantycznych i konstruowanie map mentalnych	333
2. Skojarzenia z pojęciem „zdrowia psychicznego”	337
3. Wyobrażenia na temat cech i zachowań człowieka zdrowego psychicznie	344
4. Skojarzenia z pojęciem „choroby psychicznej”	353

5. Wyobrażenia na temat cech i zachowań człowieka chorującego psychicznie/ doświadczającego zaburzeń psychicznych	358
6. Wnioski i podsumowanie	373

Rozdział 8

Konstruowanie kategorii zdrowia psychicznego i choroby/zaburzenia psychicznego w narracjach biograficznych osób mających doświadczenie kryzysu psychicznego i leczenia psychiatrycznego	376
1. Główne kategorie analizy danych	376
2. Bezpośrednie i pośrednie definiowanie choroby psychicznej. Sposoby konstruowania wypowiedzi oraz treści przekazywane w narracjach o chorobie psychicznej	378
2.1. „Niewinne początki” i nienazywanie choroby	379
2.2. Opisy kontekstu choroby i strategie porządkowania narracji	382
2.3. Przekazy o depresji i psychozie	386
2.4. Narastające cierpienie jako punkt wyjścia wędrówki w poszukiwaniu ulgi oraz znaczenia niezrozumiałych doświadczeń	388
2.5. Społeczne rangowanie chorób psychicznych, instytucji leczniczych oraz dziedzin nauki i praktyki społecznej	390
2.6. Stereotypowe wyobrażenia o chorobie psychicznej	391
2.7. Wyobrażenia o chorobie psychicznej konstruowane przez porównanie z chorobą somatyczną	393
2.8. Tabuizacja choroby psychicznej jako sposób radzenia sobie w sytuacji anomii	394
2.9. Choroba psychiczna jako doświadczenie egzystencjalne	395
3. Choroba psychiczna jako czynnik wpływający na relacje jednostki z otaczającym światem i innymi ludźmi	396
3.1. Początki choroby: utrata rozumienia otaczającej rzeczywistości i narastające poczucie wyobcowania	397
3.2. Zakłócenia komunikacji z ludźmi na skutek pierwszych objawów choroby	400
3.3. Ukrywanie choroby i wynikające z niego komplikacje	402
3.4. Selektywne ujawnianie choroby	407
3.5. Gdy nie da się już ukrywać kryzysu...	410
3.6. Reakcje partnerów interakcji na ujawnienie choroby psychicznej jednostki	411
3.7. Motyw wędrówki w poszukiwaniu pomocy	416
3.8. Interakcje podejmowane w kontekście przyjmowania ról chorego psychicznie i pacjenta psychiatrycznego	419
3.9. Relacje z innymi chorymi	425
4. Choroba psychiczna jako obszar pracy nad biografią	428
5. Koncepcje zdrowia i zdrowienia wyłaniające się z narracji o chorobie	433
6. Wnioski i podsumowanie	438

Rozdział 9

Konstruowanie kategorii zdrowia psychicznego i choroby/zaburzenia psychicznego w narracjach członków rodzin osób chorujących psychicznie	445
1. Narracje biograficzne członków rodzin osób chorujących psychicznie w kontekście narracji jednostek doświadczających kryzysu psychicznego . . .	445
2. Poznawcza adaptacja do sytuacji choroby psychicznej w rodzinie	450
3. Adaptacja emocjonalna do sytuacji choroby psychicznej członka rodziny . . .	461
4. Interakcje społeczne podejmowane przez członków rodzin osób chorujących psychicznie	467
4.1. Interakcje pomiędzy zdrowymi a chorymi członkami rodziny	468
4.2. Interakcje między zdrowymi członkami rodziny	476
4.3. Interakcje pomiędzy członkami rodzin zmagających się z problemem choroby psychicznej a przedstawicielami otoczenia społecznego	478
4.4. Rodziny osób chorych psychicznie w interakcji z przedstawicielami instytucji psychiatrycznych	480
4.5. Bliscy osób chorych psychicznie w interakcji z osobami mającymi podobne doświadczenia	487
5. Wnioski i podsumowanie	488

Rozdział 10

Konstruowanie kategorii zdrowia, choroby i zaburzenia psychicznego w narracjach ekspertów	497
1. Główne kierunki analizy danych	497
2. Bezpośrednie i pośrednie sposoby definiowania kategorii zdrowia, choroby i zaburzenia psychicznego przez ekspertów	498
2.1. Zdrowie, zaburzenie i choroba psychiczna jako części kontinuum – nieostrość granic między zdrowiem, zaburzeniem i chorobą	500
2.2. Kryteria społecznego funkcjonowania oraz subiektywnego cierpienia – wzajemne relacje	506
2.3. Objaw jako kryterium zaburzenia i/lub choroby oraz komunikat	511
2.4. Rola czynników biologicznych i psychospołecznych w różnicowaniu zaburzenia i choroby psychicznej	513
2.5. Kryterium czasu	515
2.6. Próby odnoszenia teoretycznych konstruktów zdrowia, choroby i zaburzenia psychicznego do opisu funkcjonowania konkretnych jednostek	517
3. Wokół diagnozy – rola procedur diagnostycznych w procesie konstruowania kategorii zdrowia, choroby i zaburzenia psychicznego	519
3.1. Postawy ekspertów wobec oficjalnych systemów klasyfikacyjnych (ICD i DSM)	520
3.2. Refleksje dotyczące zmian w oficjalnych systemach diagnostycznych . . .	527
3.3. Funkcje diagnozy wobec diagnozowanych – próba rekonstrukcji z perspektywy ekspertów	530
4. Przemiany sposobów myślenia o problematyce zdrowia psychicznego wraz ze zdobywaniem doświadczeń zawodowych	536
5. Wnioski i podsumowanie	541

Rozdział 11

Czynniki wyznaczające kontekst procesu konstruowania kategorii zdrowia, choroby i zaburzenia psychicznego przez ekspertów	546
1. Kontekst instytucjonalny	546
1.1. Konstruowanie kategorii zdrowia, choroby i zaburzenia psychicznego w obrębie wyspecjalizowanych instytucji ochrony zdrowia w sektorze publicznym i prywatnym	547
1.2. Konstruowanie kategorii zdrowia, choroby i zaburzenia psychicznego w szerszym kontekście instytucjonalnym	556
2. Kontekst społeczno-kulturowy	562
2.1. Ogólne ramy kulturowe wyznaczające społeczną świadomość problematyki zdrowia psychicznego oraz postawy wobec osób chorujących psychicznie	563
2.2. Zmiana społeczno-kulturowa a kondycja psychiczna jednostek	569
2.3. Społeczno-kulturowe manifestacje napięć a uniwersalne mechanizmy generujące zaburzenia psychiczne	576
3. Kontekst osobisty	577
3.1. Relacje pomiędzy kondycją psychiczną osób pracujących w obszarze zdrowia psychicznego a sposobami rozumienia kategorii zdrowia, choroby i zaburzenia psychicznego	579
3.2. Sposoby radzenia sobie z kryzysami w narracjach badanych ekspertów	587
4. Wnioski i podsumowanie	591
Zakończenie	594
Bibliografia	604
Aneks	636
I. Kwestionariusz do ogólnopolskich, reprezentatywnych badań sondażowych	636
II. Tabele aneksowe do rozdziału 6	638
III. Tabele aneksowe do rozdziału 7	647
IV. Oznaczenia wypowiedzi osób mających doświadczenie kryzysu psychicznego i leczenia psychiatrycznego	686
V. Oznaczenia wypowiedzi członków rodzin osób chorujących psychicznie	686
VI. Kwestionariusz wywiadu pogłębionego z ekspertami w dziedzinie zdrowia psychicznego	687
VII. Oznaczenia ekspertów uczestniczących w wywiadach pogłębionych	688
Summary (The social construction of categories of mental health, disease and disorder in late-modernity society)	689